

A könyvtár mint kiadó és forgalmazó

Úgy tűnik, hogy egyes könyvtárak is érdeklődnek a kiadói és forgalmazói szerep iránt. A dolog tulajdonképpen az állományvédelemben gyökerezik. A gyűjtemények mikrofilmezésétől csak egy lépés volt a gyűjtemények digitalizálása, majd a digitalizált művek hozzáférhetővé tétele. A könyvtárak ennél többre készülnek, mégpedig a szerzői jogvédelem alá nem eső dokumentumok elektronikus szövegarchívumainak hozzáférhetővé tételére. Vannak példák arra is, hogy valamely könyvtár kiadóként működik. A könyvtárakban a piacon hatékonyan értékesíthető információk nagy gyűjteménye áll rendelkezésre. Más esetekben, külö-

nösen a konzorciális megegyezésekkel összefüggésben, a könyvtár forrásállományokat vásárol és bocsát számítógépen rendelkezésre, megállapodást köt az elsődleges kiadóval, és más könyvtárak körében értékesíti az adatbázisokat, azaz helyi vagy regionális forgalmazóvá lép elő.

Hogy hová vezet mindez? Ez a kérdés nyitva marad.

/MOUW, J.: Changing roles in the electronic age – the library perspective. = Library Acquisitions: Practice & Theory, 22. köt. 1. sz. 1998. p. 15–21./

(Hegyközi Ilona)

És ha egy könyvtárat úgy vezetnénk, mint egy könyvkereskedést?

Napjainkban a könyvesboltok mind jobban kezdenek hasonlítani a könyvtárakra. Egyre nő az állományuk: egy közepes nagyságú könyvesbolt 150–200 ezer kötetet raktároz. Természetesen ez a könyvmennyiség nem veheti fel a versenyt egy nagyobb tudományos könyvtárral, de egy olyan cég, mint a Barnes & Noble bármelyik közkönyvtárral versenyezhet az USA-ban. Ezen túlmenően a kereskedelmi cégek megteremtik azt a kényelmes környezetet, amely becsalogatja a vevőket.

A *Barnes & Noble éves jelentése* arról számol be, hogy könyvkereskedéseiket „régidők könyvtárait” idéző bútorokkal rendezték be. A kényelmes karosszékek mellé a könyvkereskedések vonzó programokat is szerveznek, amelyek még a leghűségesebb könyvtárlátogatókat is elcsábítják. A *Buildings, Book and Bytes* egyik cikke arról számol be, hogy egy hölgy a Barnes & Noble-hoz nagy csomag könyvvel ment be, és azt kérdezte, hogy hol lehet ezeket visszaadni. *Sally Tisdale* a korszerű könyvtári trendekkel foglalkozó híres kritikájában arra a következtetésre jut, hogy egy Barnes & Noble-bolt sokkal közelebb áll az ő könyvtári ideáljához, mint bármely valódi könyvtár.

Minden hasonlóság ellenére van egy lényeges különbség a könyvkereskedések és a könyvtárak között: az utóbbiak üzemeltetési költségei sokkal nagyobbak. Egy tipikus nagy üzlet éves bevétele 7,5–10,5 millió dollár között mozog, és kb. 34 alkalmazottja van, akik közül 30-an eladással foglalkoznak. A bérek a szakma fizetési normáinak megfelelően alakulnak, pl. egy átlagos könyvkereskedő órábéré: 7,5 USD. Ha összehasonlítjuk a személyi költségeket, azt tapasztaljuk, hogy éves szinten ez 882 000 USD a könyvtár, és 613 600 USD a könyvkereskedés esetében. Az egy nyitvatartási órára vonatkoztatott átlagos személyi költ-

ség a könyvkereskedésben 120,40, míg a könyvtárban 269,23 USD. Amíg egy könyvkereskedés hetente 98 órát tart nyitva 34 alkalmazottal, addig egy könyvtár 32 alkalmazottal 63 órát.

Nyilvánvaló, hogy a könyvtárak nem pontosan olyanok, mint a könyvkereskedések, a könyvtárlátogatók pedig nem vásárlók, de érdemes lenne megtanulni a könyvkereskedések menedzsmentjétől, hogyan lehetne hatékonyabban és kevésbé költségesen üzemeltetni a könyvtárakat.

Tételezzük fel, hogy az általunk vezetett könyvtár egy könyvkereskedés. Sok dolog változtatlan maradna.

- Ugyanannyi könyvet kölcsönöznénk, csak hogy most az olvasójegy helyett hitelkártyát kérnénk.
- A munkatársaknak ugyanúgy vissza kell rakniuk a polcokra a könyveket, amelyeket a vásárlók szertehegytak, azt remélve, hogy egyszer el fogják adni őket.
- Nem kell azonban katalogizálni a könyveket, hanem olyan nyilvántartási rendszert kell alkalmazni, amely a vásárlókat segíti abban, hogy valamely könyvet megtalálják, s egyben az eladásokat és a rendeléseket is nyomon követi.
- A munkatársak nem ülhetnek a tájékoztató pult mögött, hanem segíteniük kell a vásárlókat a keresett könyv megtalálásában, s különböző kérdésekre kell válaszolniuk. Ne feledjük azonban, hogy ezeket az embereket könyveladónak hívják, és 7,5 dolláros órabért fizetnek nekik, miközben a könyvtárakban könyvtárosoknak nevezik őket több fizetésért.
- Végül a könyvek kiválasztása és vásárlása itt is, ott is hasonló módon történik.

Vannak azonban olyan dolgok, amelyek lényegesen különböznek a könyvtári és a könyvkereskedési menedzsmentben.

- Ilyen például a nyitvatartási idő. A legtöbb nagy könyvkereskedés reggel 9 órától este 11 óráig tart nyitva, beleértve a szombatot és a vasárnapot is. Az átlagos könyvtár 63 órát tart nyitva hetente. Szombaton korlátozott óraszámban működik, vasárnap pedig egyáltalán nincs nyitva, pedig sokan szívesen használnák.
- Hiányoznak a könyvtárakban azok a közösségi programok, amelyek igen népszerűek a könyvkereskedésekben.
- Sokkal több pénz állna rendelkezésre, mert kisebbek a fizetések, és hosszabb a nyilvános szolgálat ideje. A 30%-os megtakarításból több könyvet lehetne vásárolni, kiegészítő programokat lehetne szervezni, új számítógépeket lehetne vásárolni.

Milyen negatív következménnyel járna ez a változás?

- Nem lenne katalogizálva a gyűjtemény. Nem volna OPAC, és hiányozna a bibliográfiai ellenőrzés minden szabványos eleme. A könyvek téma szerint lennének csoportosítva a leltári ellenőrző rendszernek megfelelően, amely a könyvkereskedésekkel, a kiadókkal és nagykereskedésekkel teremt elektronikus kapcsolatot.
- Nem lenne tájékoztató szolgálat. Illetve lenne, de olyan, mint amit egy könyvkereskedésben várnak el. A jó könyvkereskedő büszke könyv-

és irodalomismeretére, tehát a könyvtárlátogatók sok segítséget kapnának ezen a téren. Más speciális kérdésekre ugyan nem tudnának válaszolni, de sok látogató észre sem venné a különbséget. A National Center for Education adatai szerint a könyvtárak minden tájékoztatósi probléma megoldásához több mint hat forrásmunkát használnak fel; a látogatók 69%-a egyáltalán nem veszi igénybe a tájékoztatást.

Nincs akadálya annak, hogy egy közösség a könyvtárát úgy működtesse, mint egy nagy könyvkereskedést, kényelmes nyitvatartási idővel és környezettel, barátságos stábbal, és az eddiginél kisebb költségekkel, korlátozott tájékoztató szolgálattal, és kevésbé költséges feldolgozással. Természetesen ez csak üres spekuláció. A könyvtárak most a jelenlegi állapot fenntartásához szükséges költségek fedezetét kérik – közvetve vagy közvetlenül – használóiktól. Nem tudhatjuk viszont, hogy a használók akkor is készek lennének-e ezt állni, ha ismernék az alternatívát.

/COFFMAN, S.: What if you ran your library like a bookstore? = American Libraries, 29. köt. 3. sz. 1998. p. 40–46./

(Klein Ágnes)

Az elektronikus folyóiratok működtetésének és forgalmazásának kihívásai: a forgalmazó szempontjai

Az elektronikus folyóiratok eléréséhez számos szervezet együttműködésére van szükség, amelyeket a szakma tolvajnyelvén „aggregátoroknak” neveznek (ilyenek például a forgalmazók, a könyvtári társulások és konzorciumok, a másodlagos kiadók, az automatizált könyvtári rendszerek). Ezek általában több kiadványhoz biztosítanak hozzáférést. A szerződések azonban a kiadók és a könyvtárak között kötődnek, és az aggregátorok csak segíthetik a megegyezés létrejöttét. A forgalmazók kiemelkedő helyet foglalnak el ebben az intézményhálózatban: náluk válik lehetővé a nyomtatott és az elektronikus folyóiratok előfizetése, a reklamálas, és pontos használati statisztikákkal is támogatják a folyóiratok kiválasztását. Az elektronikus folyóiratok a nyomtatott forma mellett vagy helyett, teljes egészükben vagy részletként, online vagy e-mail mellékletként szolgáltathatók. Ez utóbbi különösen akkor célszerű, ha terjedelmesebb dokumentumról van szó, vagy lassú az Internet-kapcsolat.

A hozzáférés kapcsán tisztában kell lenni a használók igényeivel. Lehetőleg konzisztens keresőrendszerekre és böngészőkre van szükség, amelyek a forrásokat – kiadójuktól függetlenül – együtt képesek kezelni. A Z39.50-es protokoll előrelépést jelent, bár nagyobb munkabefektetést igényel az adatbázis előállítótól.

Az elektronikus dokumentumok hozzáféréseinek fontos ismerete a jogosultság megállapítása, ami történhet IP címmel (nagyobb használói kör számára), használói név-jelszó kombinációval vagy menüs megoldással. A rendszer biztonságára a rendszergazda ügyel, de hasznos tanácsokat adhatnak az aggregátorok: speciális használatvizsgálatokat készíthetnek, URL-kapcsolatokat tarthatnak fenn. A jogosulatlan használat kiszűrésében a könyvtári szervereknek is lehet szerepük.

Az elektronikus folyóiratok előállítása és forgalmazása bonyolult intézményhálózat feladata. A kiadók a tartalomért felelősek, és bár gyakran maguk biztosítják a hozzáférést a dokumentumokhoz,